

Eén God, vele wegen (2): Verschillende antwoorden op pluralisme

Lezing:

Alle mensen op aarde spraken eenzelfde taal en gebruikten dezelfde woorden. Nadat ze uit het oosten weggetrokken waren, vonden ze een vlakte in Sinear en vestigden zich daar. Zij zeiden tot elkaar: 'Kom, laten wij tegels maken en ze harden in het vuur.' De tegels gebruikten zij als bouwstenen, met asfalt als mortel. Nu zeiden ze: 'Laten wij een stad bouwen met een toren, waarvan de spits tot in de hemel reikt; dan krijgen wij naam en worden wij niet over de aardbodem verspreid.' Toen Jahwe neerdaalde om de stad en de toren die de mensen bouwden in ogeschouw te nemen, zei Hij: 'Nu zijn ze één volk en spreken zij allen dezelfde taal. Wat zij nu doen is nog maar een begin; later zal geen enkel van hun plannen meer te stuiten zijn. Laten Wij neerdalen en verwarring brengen in hun taal, zodat de een niet meer verstaat wat de ander zegt.' En Jahwe dreef hen vandaar naar alle kanten de hele aardbodem over, en er kwam een einde aan de bouw van de stad. Daarom noemt men die stad Babel, want Jahwe heeft daar verwarring gebracht in de taal van alle mensen en hen vandaar over de hele aardbodem verspreid.

Gen.11,1-9

Toespraak:

Klassiek wordt dit verhaal gelezen als een verhaal over de hoogmoed van de mens. Welke mens denkt een toren te kunnen bouwen zo hoog als de Hemel? Welke mens denkt zich op het niveau van een God te kunnen stellen? Hoogmoed, één van de zeven hoofdzonden, moet dan ook bestraft worden. God zorgt ervoor dat er verdeeldheid heerst onder de mensen door verwarring te brengen in hun taal. De mensen verstonden elkaar niet meer en konden als zodanig niet meer samenwerken. Hierdoor verspreidden de mensen zich over de wereld.

We kunnen echter enkele kritische kanttekeningen plaatsen bij deze klassieke interpretatie. Ik heb mij hiervoor gebaseerd op een exegese van Marianne Moyaert.¹

1. Laat ons beginnen met de vraag of de talige en culturele diversiteit die God scheidt, gezien moet worden als een **straf voor de menselijke hoogmoed**.
2. Verder kunnen we zelfs in vraag stellen of dit verhaal eigenlijk wel gaat over 'hoogmoed'. En waar kan het dan wel over gaan?
3. En tenslotte kunnen we de vraag stellen (met de interreligieuze dialoog in het achterhoofd) of we het verloop van het verhaal niet eerder kunnen opvatten als een zegen dan als een straf van God. De spraakverwarring en volkenverspreiding die deze als gevolg had, bleek eerder een geschenk te zijn. Al moeten we wel stellen dat het een geschenk blijkt te zijn waar de mens misschien niet altijd zo goed mee overweg kan.

¹ Sommige delen van de tekst zijn letterlijk overgenomen uit de these van Marianne Moyaert: Leven temidden van religieuze diversiteit en vreemdheid; Een theologische hermeneutiek van het verhaal van Babel

De God van de joodse en christelijke tradities is een **relationele God**: Steeds gaat hij het gesprek aan met de mensen. Zijn schepping is gericht op het bevorderen van scheppingsverbondenheid. **Gods heilshandelen is gericht op het vormen van gemeenschap** en hij roept zijn mensen op om daaraan mee te werken.

De dialoog met de wereld en dus ook met andere culturen en religies behoort tot het hart van de Bijbelse traditie. Zo bekeken is het eerder onwaarschijnlijk dat precies die God een straf, ja zelfs een vloek zou afkondigen, die zijn plan voor de schepping zou hinderen. De vraag is dan ook of God de Babelse verwarring bedoeld heeft als een straf. Zou het niet kunnen dat de talige verwarring en de culturele verspreiding vreemd genoeg in lijn liggen met Gods zegenend handelen in de schepping, een handelen dat uiteindelijk leidt tot een diepere gemeenschap?

Er zijn nog andere aanwijzingen dat het verhaal in principe geen verhaal over 'de bestraffing van hoogmoed' is, maar net in lijn lag met Gods heilshandelen.

De mensen trekken naar het oosten, ze vestigen zich en ze bouwen een stad met een toren. Wanneer de mensen spreken, doen ze dit in de aansporende wijs: "**laten wij** van klei blokken vormen; **laten wij** bakken; **laten wij** een stad bouwen, **laten wij** ons een naam maken." Het doel van deze hele onderneming wordt duidelijk in vers 4: "dan zullen wij **niet** over de hele aarde **verspreid raken**." Het thema van één taal wordt aangevuld met het thema van één plaats. Het menselijk streven lijkt helemaal niet gericht te zijn op het 'gelijk worden aan God', maar wel op het **samenblijven**.

Het is op dit moment dat God **ingrijpt**. De reactie van God op het voornemen van de mensen om niet verspreid te raken over de hele aarde en op hun streven naar eenheid van taal en volk, is taalverwarring en verspreiding van de volken. De totale homogeniteit die de mensen nastreven, moet volgens God geblokkeerd worden.

Dit verhaal wordt dan misschien ook beter niet 'de torenbouwers' of 'de toren van Babel' genoemd, maar wel het verhaal over "de verspreiding van de volken". Het streven van Jahweh is gericht op verspreiding en pluraliteit: niet één taal, maar veel talen, niet één volk, maar veel volken, niet één plaats, maar veel plaatsen. En dit vormt de eindsituatie van het verhaal. **De tussenkomst van God dient zich niet aan als een straf, maar veeleer als een handeling die noodzakelijk is voor de schepping**. De hele aarde moet bevolkt worden en de complete eenheid van taal, plaats en volk vormt hier een hindernis toe.

Het verhaal van Babel leert ons belangrijke lessen over de **verhouding tussen eenheid en diversiteit**. Het suggereert dat er **verschillende vormen van eenheid en verbondenheid zijn, net zoals er verschillende vormen van diversiteit en verspreiding zijn**. **Diversiteit hoeft dus niet opgevat te worden als een straf, maar lijkt juist deel te zijn van Gods plan met de wereld**.

Dit leidt ons tot het onderwerp van deze viering. "Verschillende antwoorden op het pluralisme." We **zijn** nu een verspreid volk en het lijkt volgens deze niet-klassieke opvatting van het Bijbelverhaal alsof God ons wil duidelijk maken dat de diversiteit, het pluralisme in

onze maatschappij deel is van zijn heilshandelen. **Dialog** binnen deze context **wordt niet enkel gaande gehouden door consensus, maar ook door dissensus** – binnen en tussen de religies. Want de ruimte tussen de religies kan precies een van de plaatsen zijn waar God zich te kennen geeft.

De confrontatie met het pluralisme in onze maatschappij roept echter sterk verschillende reacties op. Sommigen voelen zich **uitgedaagd en nieuwsgierig**, of blijven net **onverschillig**. Velen nemen een houding aan die zo typerend is voor de westerse visie op religie: **tolerant, zolang het beperkt blijft tot de privé sfeer** ('doe wat je wilt, maar laat me gerust'). Anderen trachten een sterke eigen **identiteit** op te bouwen. Het merendeel van de mensen zal wellicht een erg **relativistische houding** aannemen en zeggen dat alle godsdiensten uiteindelijk relatief zijn, want slechts menselijke interpretaties.

Lieven Boeve en Didier Pollefeyt: "Inderdaad, de confrontatie met de religieuze veelheid stelt fundamentele vragen aan de christelijke geloofsreflectie. Wat met de waarheid van de christelijke boodschap in vergelijking met andere religies? Is Jezus Christus kwalitatief anders dan Mozes, Boeddha of Mohammed? Mag missie nog? Zijn verrijzenis en reïncarnatie inwisselbare alternatieven? In de regel onderscheidt men drie posities in deze discussie: exclusivisme, inclusivisme en pluralisme.

Vooraleer ik deze kort uitleg, kunnen we eens kijken welke positie in onze gemeenschap vooral naar voor komt. Ik stel voor dat je je hand opsteekt wanneer je akkoord bent met de stelling.

1. Alle godsdiensten zijn uiteindelijk even waar en werkelijkheidsgetrouw
 - a. Pluralisme
2. Alleen het christendom is waar
 - a. Exclusivisme
3. De christelijke naastenliefde is de norm om andere godsdiensten te beoordelen
 - a. Inclusivisme
4. Alle religies zijn slechts hersenspinsels van de mensen en daarom onwaar
 - a. Exclusivisme
5. Alle religies zijn complementair, ze vullen elkaar aan en vertellen stuk voor stuk iets over het goddelijke
 - a. Pluralisme
6. Het maakt wel een verschil wat je gelooft. Je hele visie op de werkelijkheid is anders.
 - a. Inclusivisme

→ conclusie?

*Het **pluralisme** stelt dat alle religies, hoe divers ook, gelijk zijn. Deze positie kan leiden tot relativisme, waarbij alle opvattingen op een hoopje geveegd worden: "Het is allemaal eender." Het **exclusivisme** beleeft de eigen overtuiging dan weer als de enige ware en ontkent de mogelijkheid van het standpunt van de ander, dit kan leiden tot een vorm van fundamentalisme. Beide posities zijn in hun extremitéit elkaars tegengestelde, maar ze*

hebben ook iets gemeenschappelijks. Er is in beide gevallen **geen sprake van echte communicatie** met de andere. Dialoog kan maar plaatsvinden in het spanningsveld tussen pluralisme en exclusivisme. Dan leiden identiteit en openheid voor de andere tot een machtsvrije dialoog. De openheid voor de andere voorkomt dat de eigen bronnen dichtslibben of dat een traditie verstart. **Het gesprek met de andere brengt ons terug tot onze wortels.**" Deze positie leunt het dichtste aan bij het **inclusivisme**.

(gebaseerd op tekst: P. MALFLIET, Interreligieus leren in opvoeding en onderwijs. Tussen goeroe en gids, 9 mei 2001, p.14.)

Eén van de belangrijkste Joodse theologen van de 20ste eeuw, Abraham Herschel, schreef in zijn boek "God zoekt de mens" het volgende: "Godsdienst is een antwoord op de uiterste vragen van de mens. Zodra wij de uiterste vragen vergeten, en enkel focussen op de antwoorden, verliest de godsdienst zijn belang en begint de crisis. Geloof wordt een erfstuk in plaats van een levende fontein." Doorleefde spiritualiteit zal stilstaan bij de achterliggende vragen.

We moeten volgens hem de vragen terug vinden waar de godsdienst een antwoord op is. "Het gesprek met de andere brengt ons terug tot onze wortels." De interreligieuze dialoog kan ons met andere woorden helpen de vragen terug te vinden waarop elke godsdienst verschillende antwoorden formuleert. De vraag kan bijvoorbeeld zijn: 'Hoe kunnen we onze ziel zuiveren?' Een christen kan antwoorden: "Ik vast 40 dagen tussen Aswoensdag en Pasen." Een Moslim kan antwoorden: "In de negende maand van de Islamitische maankalender (de ramadan) vast ik elke dag van dageraad tot zonsondergang." Een hindoe zou dan weer kunnen antwoorden: "Op de feestdag ter ere van Shiva zal ik een hele dag vasten."

Herschel bekritiseert in zijn boek niet dat er antwoorden gegeven worden. Ook niet dat er vele antwoorden op één vraag bestaan. Wat hij bekritiseert is het feit dat we enkel nog focussen op de antwoorden, en niet langer op de vragen. We vergeten dat we allen van éénzelfde vraag vertrokken zijn.

De dialoog lijkt vandaag de dag het uitgelezen instrument om mensen samen op zoek te laten gaan naar wat hen bezielt en drijft. **Identiteit en eigenheid vind je niet opgesloten en afgezonderd van de wereld, maar door en via anderen, niet in de toren van Babel.**

Eline Van Steenkiste

De Lier, 21 januari 2018